

כוחו המדהים של הדיבור, חלק א'

הדינמיקה הקוסמית והרוחנית של הדיבור

דיבור הוא התכונה המגדירה את האדם. אין יצור נוסף מלבדנו שיש בו היכולת לתקשר באופן בהיר, יצירתי ורגיש. כפי שנראה, במילותיו של האדם מצוי כוח כמעט מיסטי לעצב את היקום, כשם שברא האלוקים את השמים ואת הארץ – בדיבורו. במילותינו אף טמונה היכולת לשנות את הזמן, את מציאותם של האנשים ושל החפצים! מתוך הבנה זו, נוכל להבין מדוע שמירת הלשון היא כה חשובה.

סדרה זו בת שלושת החלקים, העוסקת בכוחו של הדיבור, תקיף את הנושאים הבאים:
חלק א. הדינמיקה הקוסמית והרוחנית של הדיבור
חלק ב. ההשפעה ההרסנית הפוטנציאלית של הדיבור
חלק ג. אסטרטגיות לתיקון הדיבור שלנו

שיעור זה יתייחס לשאלות הבאות:

- בתמונה הכללית, האם מילותינו משמעותיות באמת – או שהן "דיבורים בעלמא"?
- מדוע רק לבני אנוש ניתנה יכולת הדיבור?
- מהו הקשר בין הדיבור לבין הנפש שלנו?
- מה הקשר בין הדיבור לבין בריאת העולם וקיומו המתמשך?
- כיצד משנה הדיבור את מציאותם של חפצים, אנשים, ואפילו של הזמן?

מבנה השיעור:

- חלק ראשון: העולם נברא בדיבור
- חלק שני: ההיבטים הפיזיים והרוחניים של האדם מתחברים באמצעות הדיבור
- חלק שלישי: הדינמיקה של הדיבור ושל הנפש
- חלק רביעי: מילותינו משפיעות על התחדשותה של הבריאה
- חלק חמישי: בכוח המילים לשנות את הזמן, את מציאותם של האנשים, ואת מציאותם של החפצים
פרק א. זמן – הלוח היהודי וקידוש החודש
פרק ב. אנשים – קשר הנישואין
פרק ג. חפצים – מושג הנדר

חלק ראשון: העולם נברא בדיבור

מאז ומעולם, חוקר האדם את סודותיו של העולם הסובב אותו. בכל דור הוא יחדור אל מעבר למגבלות תפיסתו באמצעות עדשות חזקות עוד יותר – הטלסקופ, המכוון לחלל החיצון, והמיקרוסקופ, המכוון למרחב הפנימי. כעת, אנו שואפים להגיע להבנה ברורה יותר לגבי אבני הבניין של הקיום, כפי שמתאר המאמר הבא.

מאיץ החלקיקים הגדול (LHC), הממוקם כ-100 מטר מתחת לגבול צרפת-שווייץ מחוץ לג'נבה, הוא מאיץ החלקיקים הגדול ביותר והיקר ביותר בעולם. מטרתו להאיץ את חלקיקי האטום הידועים כפרוטונים לאנרגיות של שבעת אלפים מיליארד וולטים לכל אחד, ואחר כך לנפץ אותם יחד כדי ליצור כדורי אש קטנים – ובכך ליצור מחדש את התנאים אשר שררו כאשר היה גילו של היקום פחות מאלפית המיליארד של שנייה.

היום שבו הוא יופעל ויתחיל לייצר נתונים יהיה רגע של אמת עבור CERN, אשר הקדיש חמש עשרה שנה לבניית המאיץ, ועבור הפיזיקאים של העולם, אשר העמידו את כל אמינותם ואת הקריירות שלהם – שלא לדבר על עשרה מיליארד דולר – על האמונה כי הם במרחק נגיעה מן הגילויים היסודיים ביותר של היקום.

אנו יודעים היום דברים אשר איינשטיין, רות'רפורד, מקס פלנק, נילס בוהר, וורנר הייסנברג ויתר הפיזיקאים הגדולים של המאה הקודמת, לא יכלו אפילו לדמיין אותם. אבל אין אנו קרובים כלל לתאוריה סופית לגבי המציאות הפיזיקאלית. מולקולות מורכבות מאטומים; אטומים מורכבים מחלקיקים המכונים פרוטונים, נייטרונים, ואלקטרונים; פרוטונים ונייטרונים עשויים מדברים מזורים המכונים קוורקים וגלואונים – אך כאן כבר הגענו לתחום מעורפל. האם הקוורקים הם חלקיקי יסוד או שהם מורכבים ממושהו קטן יותר? הדעה הרווחת היא כי אלקטרונים הם יסודיים, אך איש לא יהמר על זה במיטב כספו.

יש חלק אחד בפאזל שאותו במיוחד מבקשים הפיזיקאים להעלות מתוך ההריסות שייווצרו במפצים רבי-האנרגיה של LHC. יש המכנים זאת "חלקיק הא-ל" (על שם הבורא), אך הוא ידוע בקהילייה המדעית כ"חלקיק היגס" או פשוט כ"היגס", לכבודו של הפיזיקאי פטר היגס מאוניברסיטת אדינבורו, אשר טען לקיומו לפני למעלה מארבעים שנה. רוב הפיזיקאים מאמינים כי חייב להיות שדה-היגס המתפשט בכל המרחב; חלקיק היגס יהיה הנשא של השדה וייצור אינטראקציות עם חלקיקים אחרים, כפי שאביר-ג'די ב"מלחמת הכוכבים" הוא נשא של ה"כוח". ה"היגס" הוא חלק חיוני של המודל הסטנדרטי של פיזיקת החלקיקים – אך איש טרם מצא אותו, וזוהי אחת המטרות העיקריות של LHC. (מבוסס על דניס אוברביי, Call it the Hubble Telescope, of Inner Space, nytimes.com, 04.03.2010; ויואל אכנבאך, The God Particle, nationalgeographic.com, מרץ 2008)

כשם שלפיזיקאים יש מניע למצוא את אבני הבניין היסודיות של המציאות, כך מעודדת אותנו היהדות להבין את אבני הבניין של המציאות – הן אבני הבניין הפיזיות והן אבני הבניין הרוחניות.

מרתקת העובדה כי הפיזיקאים נזקקים לשחזור התנאים של "המפץ הגדול" על מנת לגלות את היסודות ואת הכוחות של היקום הפיזי. כי אותם העקרונות והכוחות אשר בראו את העולם הם הכוחות המניעים את העולם היום.

ביהדות, העיקרון זהה. ככל שנבין טוב יותר את הכוחות הרוחניים שבהם ברא ה' את העולם, כך נהיה מצוידים יותר לשאוב מתוך כוחות אלו ולהשתמש בהם באופן בונה. בניגוד לקהילייה המדעית, אשר טרם גילתה את כל החלקיקים והכוחות הפיזיים היסודיים אשר נוצרו ביקום, ליהדות יש מסר ברור לגבי הדרך שבה ברא ה' את העולם ובה הוא מקיימו: רוחנית – במאמרו! וכפי שנראה להלן, יש לכך השלכות מדהימות על דבר שאצל רוב האנשים הוא מובן מאליו כתכונה יסודית של היותנו בני אנוש – היכולת שלנו לתקשר. הבה נבין כיצד ומדוע....

1. פרקי אבות ה:א – ה' ברא את העולם בעשרה דיבורים.

בעשרה מאמרות נברא העולם

2. בראשית א:א-כט; תלמוד בבלי, ראש השנה לב. – עשרת המאמרות [=אמירות] שבהם נברא העולם.

בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (בראשית א,א). (בראשית נמי מאמר הוא [=בראשית אף הוא מאמר], דכתיב בדְּבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ - ראש השנה לב.)
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר (בראשית א, ג).
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי כִקְוֵעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם (בראשית א, ו).
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד... (בראשית א, ט).
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תִּדְשָׂא הָאָרֶץ דִּשְׂא... (בראשית א, יא).
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרִקִיעַ הַשָּׁמַיִם... (בראשית א, יד).
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרְצוּ הַמַּיִם שָׂרְיָן נֶפֶשׁ חַיָּה... (בראשית א, כ).
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה... (בראשית א, כד).
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ... (בראשית א, כו).

3. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נִתְּתִי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע... לָכֶם יְהִי לְאֹכְלָה... (בראשית א, כט)

מהי משמעות הדבר שה' ברא את העולם ב'מאמרות'?

לפי המחשבה היהודית, עשרת המאמרות שבהם נברא העולם אינם שייכים לעבר בלבד; הם ממשיכים להוות עמוד השדרה של קיומנו עד עצם היום הזה.

4. הרב חיים מוולוז'ין (1749-1821), "נפש החיים" ג:יא – דבריו של ה' שנאמרו בעת הבריאה עדיין פועלים היום, מקיימים את העולם כולו; העולם ממשיך להתקיים רק על ידי אותם מאמרות.

וכל דבור ומאמר של הקודש ברוך הוא במעשה בראשית, שאמר "ויהי", הוא הנפש וחיות אותו הדבר שנברא בו, וכל רבי רבבות המינים שבו, עם המזלות הממונים עליהם, והמלאכים הממונים על אותם המזלות ...

ומאז והלאה עוד כל ימי עולם, דברו יתברך נצב בהם להאירם ולקיימם כל רגע, בכל פרטי עניניהם ושנוייהם וסדור מצבם ... רק שעתה טח עינינו מראות בעיני הבשר איך ובאיזה אופן דברו יתברך מתפשט בהם.

המקור הבא מסביר כיצד "דברו יתברך נצב בהם להאירם ולקיימם כל רגע".

5. הרב נתן וייס, Word Power, פרשת מסעי, (www.aish.com) – מאמריו של ה' מאפשרים לרעיונות החוכמה האלוהית להפוך למציאות. מאמרות אלו ממשיכים לקיים את העולם, והם הממשק בין האלוהים עצמו לבין הבריאה.

כאשר מוהררים בכך, אין שום דבר מיסטי ברעיון הזה. תפיסתנו את המציאות היא נחשלת. מאחר שאנו מתקיימים בצדם השני של מאמרות הבריאה התלויים עדיין בין ה' לבינינו, אנו תופסים את המציאות כגשמיית במהותה. בהיררכיה שלנו של המציאות, המציאות המהותית ביותר קיימת בגוף, המילים הן מופשטות יותר מן הגוף, הרעיונות מופשטים יותר מן המילים והאלוהים קיים לגמרי במופשט ואין לו קשר לגשמי כלל.

אם נאפשר לדמיונו לשים אותנו בקסאו של ה', כביכול, ואם נתייחס למציאות מנקודת המבט הנגדית, הכל יהיה הפוך בדיוק. הקיום היסודי מעוגן בשכינה עצמה; הבחינה הראשונה [של הבריאה בנפרד ממהותו של ה'] תהיה עולם הרעיונות של האלוקים [כלומר החוכמה האלוקית]. המילים שבהן עטופים רעיונות אלו הן מציאות נמוכה יותר שהיא נבדלת יותר, ואילו קיומן הפיזי, הגשמי, הוא בקצה הנגדי של השכינה ומייצג את המידה הרבה ביותר של נבדלות מה'.

6. הרב עקיבא טאץ', World Mask, עמ' 89 – מילים הן אבני הבניין של הבריאה.

בתורה, מבטאות המילים את המהות, משום שמילים הן הבסיס לקיומם של הדברים שאותם הן מתארות: העולם נברא על ידי כך שה' אמר את המילים, שהפכו בעצמן להיות אובייקטים של הבריאה. המילה "דבר" פירושה 'אמירה', וגם 'חפיץ'; כל הדברים בעולם הם בעצם מילים אלוקיות אשר התגבשו לקיום חומרי. המילים הן המדיום של הבריאה, ותפיסה נכונה של המילים היא תפיסה נכונה של האלמנטים של הבריאה.

נקודות לסיכום החלק הראשון:

- ☞ העולם נברא במאמריו של ה' בבריאת העולם. מילים אלו משמשות כממשק בין ה' לבין הבריאה והן אבני הבניין של הבריאה. עובדה זו נרמזת מתוך כך שהמילה "דבר" פירושה גם אמירה וגם חפיץ.
- ☞ תופעה זו אינה היסטורית בלבד. מאז הבריאה ועד לרגע זה, ממשיך דבר ה' לקיים את היקום ואת כל אשר בתוכו.

חלק שני: ההיבטים הפיזיים והרוחניים של האדם מתחברים בעזרת הדיבור

כעת, הבה נשווה בין בריאת העולם במאמר פי ה', לבין יכולתו הייחודית של האדם לדבר. על מנת לעשות זאת, עלינו לחקור את בריאת האדם ולהבין כיצד מהווה הדיבור גשר בין העולם הפיזי לבין העולם הרוחני.

1. בראשית ב:ז – בריאת האדם.

וַיֵּצֵר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשֵׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה.

מהי התכונה הייחודית של האדם המבדילה בינו לבין בעלי החיים, המתוארים אף הם כ"נפש חיה" (בראשית א:כ, כד, ל)?

2. אונקלוס, שם ב:ז – התכונה הייחודית המבחינה בין האדם לבין צורות חיים אחרות היא הדיבור.

והוה באדם לרוח מְמַלְלָא.

אונקלוס מתרגם "נפש חיה" כ"רוח מדברת". במילים אחרות, נשמת החיים שה' נפח באפנו והחדיר בנו - גורמת לנו לדבר. הכוח שבתוכנו המהווה את "הנפש החיה" שלנו מתגלה ביכולת שלנו להביע את ישותנו הפנימית בעזרת הדיבור. אנו נושפים את נשמת האלוקים שבתוכנו במילים שאנו מבטאים (הרב נתן וייס).

נוכל להדגיש את משמעותו של תרגום אונקלוס באמצעות הרעיון הבא. מקורו של הקיום הוא במילותיו של ה' במאמרות הבריאה, אך היקום מגיע לאיזון באמצעות המילים הנאמרות על ידי בני אנוש (וכן על ידי המצוות שהם מקיימים), כפי שמדגים המקור הבא.

3. **בראשית ב:ז, עם רש"י – האדם מכיל בתוך ישותו הן את האלמנט הרוחני (נפשו) והן את האלמנט הפיזי (גופו). באמצעות בריאת האדם הגיע היקום לאיזון.**

ויפח באפיו - עשאו מן התחתונים ומן העליונים, גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים.

רש"י: לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ. בשני ברא רקיע לעליונים. בשלישי תרצה היבשה לתחתונים. ברביעי ברא מאורות לעליונים. בחמישי ישרצו המים לתחתונים, הוזקק הששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים, ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית, שיהיו אלו רבים על אלו בבריאת יום אחד:

אם אנו בוחנים את מעשי הבריאה של ה' ביום השישי, נדמה כי הם הוקדשו לחלוטין להשלמת הפיתוח של צורות חיים ארציות (בראשית א:כד). לכן, מסביר רש"י כי האיזון בין התחום הפיזי לבין התחום הרוחני נעשה בבריאת האדם; גוף האדם שייך אומנם לארץ, אך המקור של נפשו בשמים (הרב נתן וייס).

במקור הבא אנו רואים כי הדיבור הוא המנגנון אשר באמצעותו מתחברים המרכיבים הפיזיים והרוחניים של האדם, ולכן מייצג את מהותו.

4. **מהר"ל, "נתיבות עולם", נתיב הלשון, פרק ב' (פסקה ראשונה) – מהותו של האדם מיוצגת על ידי כוח הדיבור, משום שכוח זה הוא צירוף של הצדדים הפיזיים והרוחניים באדם.**

דע כי האדם הוא בעל גשם, לכך השכל [בלשונו של המהר"ל "שכל" הוא כינוי לנפש האלוהית – "פחד יצחק" על פסח, דף ס"ה] אינו צורת האדם כי אין האדם נברא שכל גמור, אבל השכל הדברי שהוא ע"י אבר גשמי הוא הלשון והוא צורת האדם. כי האדם יש בו שני חלקים שהוא בעל גוף והוא בעל שכל ג"כ, והדיבור הוא שכלי כי הבעלי החיים אין להם הדיבור, רק האדם שהוא שכלי וזהו צורת האדם.

5. **הרב נתן וייס, Word Power, פרשת מסעי (aish.com) – הממשק בין הגוף לבין הנפש מתבטא בדבריו של האדם.**

הממשק בין גופו של האדם לבין נפשו ממוקם בכוחו של הדיבור ומתבטא במילה המדוברת. תוכן של המילים האנושיות הוא הרעיונות שמקורם בנפש, אך רעיונות אלו ארוזים בתוך מילים העולות מן הגוף. המילה המדוברת היא הכוח המאחד את שני חלקי הבריאה. מילים אנושיות מחברות בין הרוחני לבין הפיזי ומדביקות יחד את שני חלקי המציאות...

אפילו הופעתו הפיזית של האדם רומזת לרעיון זה, כפי שהוא מתבטא במקור הבא.

6. **הרב עקיבא טאץ, World Mask, עמ' 129 – כשם שכוח הדיבור מחבר בין הרוחני לבין הפיזי, כך ממוקם איבר הדיבור בנקודת החיבור של הראש עם יתר הגוף.**

במבנה הפיזי של הגוף, מתגלה רעיון זה של חיבור שהוא טבוע בתוך כוח הדיבור. אין זה מקרה כי הקול מופק בצוואר. הקול הוא שורשו של הדיבור, הכוח של עולמות מתחברים. הצוואר הוא החלק של גוף האדם המחבר בין הראש לבין הגוף, בין האזור הגבוה יותר לבין האזור הנמוך יותר. הגוף תמיד ישקף את שורשיו הרוחניים.

דינמיקת הגוף-נפש באדם מעניקה לנו את היכולת להפעיל את הבחירה החופשית כדי להגיע לפוטנציאל שלנו כבני אדם. הדבר ניכר ביותר בפה שלנו.

7. הרב יצחק ברקוביץ, Chofetz Chaim: Lesson a Day, עמ' 26 – בחירה חופשית מתגלה במיוחד באמצעות הפה שלנו.

בני אדם עשויים מן האדמה. ניתן לצמצם כל גוף אנושי לערמה קטנה של מינרלים ויסודות של האדמה. אך, לישות זו, שעל פניה אינה משמעותית, הוענק תפקיד נעלה – לשמש כלי עבור הנשמה, הניצוץ האלוקי שהקב"ה טמן באדם. הפה הוא ההצטלבות בין המהות הפיזית לבין המהות הרוחנית. הוא מכניס את מהותו האלוקית של האדם לתוך העולם הפיזי באמצעות המילה המדוברת. יכולת הדיבור היא הגשר בין האדם הפיזי, הכבול לאדמה, לבין הישות הרוחנית. היא מעניקה לאדם את היכולת להפעיל את העצמי הרוחני שלו. כאשר לקח ה' עפר מן האדמה, ברא את האדם ונפח באפו נשמה אלוקית, הוא יצר בריה ייחודית המכילה הן את הרוחני והן את הפיזי. דואליות זו מעניקה לאדם את הבחירה החופשית. לו היה האדם מוגבל אך ורק לעולם הפיזי, לא הייתה לו בחירה חופשית יותר מאשר לבעלי החיים. לו היה מחובר אך ורק לעולם הרוחני, לא הייתה לו בחירה חופשית יותר מאשר למלאכים. מאחר שהאדם חי בשני העולמות, יש לו היכולת לבחור. במקום שבו מצטלבים שני עולמות אלה – הוא הפה – באה הבחירה החופשית לידי ביטוי, באופן גלוי ביותר.

נקודות לסיכום החלק השני:

- ☞ התכונה המגדירה את האדם, המבדילה אותו מכל היצורים האחרים, היא יכולת הדיבור שלו.
- ☞ תוכנו של המילים האנושיות הוא רעיונות שמקורם בנפש, אך רעיונות אלו ארוזים בתוך מילים היוצאות מן הגוף. המילה המדוברת היא הכוח אשר מאחד את שני חלקיו של האדם: הגוף והנפש. הופעתו של האדם ביום האחרון לכריאה אינה בין ההיבטים הרוחניים לבין ההיבטים הפיזיים של הבריאה. זאת, משום שהמילים האנושיות מחברות בין הרוחני לבין הפיזי ומדביקות זה לזה את שני חלקי המציאות.
- ☞ כהדגמה בולטת לתכנון הניכר בבריאה, אין זה מקרה כי הקול מופק בצוואר האדם. הקול הוא שורשו של הדיבור, הכוח המחבר בין עולמות. בהתאם לכך, הצוואר הוא החלק מוגף האדם המחבר את הראש עם הגוף, את האזור העליון של האדם עם האזור התחתון.
- ☞ דינמיקת הגוף-נפש באדם מאפשרת לנו להפעיל בחירה חופשית על מנת להגיע לפוטנציאל שלנו כבני אדם. הדבר ניכר ביותר בפה שלנו.

חלק שלישי: הדינמיקה של הדיבור ושל הנפש

בחלק הקודם ראינו כיצד משמש הדיבור נקודת מפגש בין הקב"ה לבין בריאתו. כמו כן, ראינו כיצד משמש הדיבור ממשק בין המרכיבים הפיזיים לבין המרכיבים הרוחניים של האדם.

בחלק זה נחקור את שלוש הרמות של החלק הרוחני באדם ונראה כיצד הדיבור משפיע עליהם. המרכיב הנמוך ביותר הוא "נפש", וחלק זה מחובר ביותר לעולם הפיזי. ה"רוח" היא הבחינה הבאה של הנפש, התחום שבו המודעות שלנו חזקה ביותר, והיא מקורה של יכולת הדיבור שלנו. הבחינה הגבוהה ביותר של הנפש נקראת "נשמה", באמצעותה אנו מחוברים לקב"ה, והיא מקורה של חוכמתנו והבנתנו.

1. הרב חיים מוולוז'ין, "נפש החיים" א:ד-טו – הנפש היא החלק הנמוך ביותר של החלק הרוחני באדם, והוא הקרוב ביותר לפיזי.

שער א', פרק י"ד: "... ואלו הג' בחינות מעשה דבור מחשבה, הן כלל הבחינות פנימיות של האדם, שהם הג' בחינות נפש רוח נשמה. כי המעשה הוא מבחינת הנפש ... שהנפש שורה ומתלבש בדם האדם ... הוא הנותן להם חיות התנועה וההתעוררות ...

שער א', פרק ט"ו: "... הנפש היא הבחינה התחתונה, שהיא כולה בתוך גוף האדם.

2. הרב נתן וייס, Word Power, פרשת מסעי – הנפש היא מקורו של התת-מודע באדם והיא שולטת על התהליכים הפיזיולוגיים של הגוף.

[מלבד המעשים המודעים שאנו עושים באיברנו] מכילה הנפש גם את מרכיביו של תת-המודע האנושי. אין לנו צורך לנסח במילים את דחפינו. אנו רעבים לדברים בלי צורך להבין מדוע אנו זקוקים להם ואנו מזהים את הדברים שאנו רעבים להם בלי צורך לנסח את תשוקותינו במילים. חלק גדול ממעשינו, ואולי אפילו רובם, מתנהל על ידי נפשנו ברובד תת-מודע; למשל, אין אנו מזרמים את הדם בוורידינו, נושמים או מעכלים את מאכלינו באופן מודע.

כפי שאנו רואים במקור הבא, "רוח" היא הבחינה שמעל הנפש.

3. הרב חיים מוולוז'ין, נפש החיים, א:טו – הרוח היא הבחינה האמצעית של החלק הרוחני באדם, והיא מקורו של הדיבור.

... והדיבור הוא מבחינת הרוח ... וכמו שתרגם אונקלוס על פסוק "וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה", לרוח ממללא. וכן נראה לעין שבכל דבור שהאדם מוציא מפיו יוצא רוח והבל מהפה, ומשכן הרוח עקרו הוא בלב ...

4. הרב נתן וייס, Word Power, פרשת מסעי, (aish.com) – בני אדם מודעים לחלוטין רק ברמת הרוח, והיא מקור כוחו של הדיבור.

הגאון מוויילנא מספק תובנה עמוקה יותר לתרגומו של אונקלוס: מהיכן לקח אונקלוס את הרעיון כי יש לתרגם את המילים "נפש חיה" כ"רוח ממללא"? מסביר הגאון [אבן שלמה, פרק א, הערה ח] כי שימושו של אונקלוס במילה "רוח" היה מכוון היטב, הבנתו מוצאת את מקורה בטבע של נפש האדם. החיים הם מודעים. כוחו של הדיבור ממוקם בחלק הרוחני של האדם המכונה "רוח". אנו, בני האדם, מודעים באופן מלא רק ברמת הרוח שלנו.

כפי שנראה במקור הבא, הבחינה הגבוהה ביותר של חלקו הרוחני של האדם היא הנשמה.

5. נפש החיים, א:טו – הנשמה היא הבחינה הגבוהה ביותר, והיא מקור החוכמה וההבנה.

ומחשבה היא בחינת הנשמה, שהיא המלמדת לאדם דעה ובינה בתורה הקדושה, לכן עקר משכנה הוא במוח, כלי המחשבה, והיא הבחינה העליונה שבהם.

6. הרב נתן וייס, Word Power, פרשת מסעי, (aish.com) – הבחינה המודעת של רוח היא בין הבחינה של נשמה (על-מודע) לבין הנפש (תת-מודע).

מעל הרוח נמצאת הבחינה הגבוהה ביותר של חלקנו הרוחני, הנקראת נשמה, החלק מעצמנו המחבר אותנו אל ה'. בבחינה זו נכנה את עצמנו בעלי מודעות-על במקום בעלי תת-מודע; המילה שבה אנו משתמשים לתאר בחינה זו של מודעות אינה רלוונטית; קרוב לוודאי שאין אנו מודעים ממש להתחברותנו אל ה' [נפש החיים א:טו].

באמצע, בין שתי בחינות אלו, מצויה הרוח, התחום היחיד של מודעותנו שבו יש לנסח את המחשבות במילים על מנת שתהיינה יעילות. בתחום זה אנו מודעים לעצמנו. כל מלחמות החיים ומאבקהם מוכרעים בהכרח בבחינה זו של הווייתנו.

על בסיס התיאור הקודם של הנפש האנושית, אנו מוכנים כעת להבין כיצד מסוגל הדיבור לשנות את מודעותו של האדם, כפי שיוסבר במקורות הבאים.

7. הרב ראובן לויכטר, "נר לאלף" ירושלים, תקשורת אישית – הרוח אינה בעלת זהות קבועה; ניתן לקשרה לנפש או לנשמה.

הרוח הוא 'עולה ויורד', דהיינו הוא יכול להזדהות עם העליון יותר, והוא יכול להזדהות עם התחתון יותר.

8. הרב נתן וייס, Word Power, פרשת מסעי (aish.com) – רוחו של האדם תנוע כלפי מעלה או כלפי מטה בהתאם לאופן שבו הוא מנצל את רוחו בעת הדיבור.

הבה נזכור כי המילים האנושיות הן נקודת שיווי המשקל של היקום, המקום שבו מתחברים שמים וארץ (ראה חלק שני, מקור 3). הנשמה מתאמצת למשוך את הרוח כלפי מעלה. אם מצליחה הנשמה בכך, נקדיש את היכולת שה' העניק לנו כדי לארוז רעיונות מופשטים ולהעביר אותם במילים כדי לבטא את נשמתנו.

במונחים של המאמרות שבהם נברא העולם, שימוש כזה בכוח הרוח שבנו יתואר כיצירת חיבור של "הנפש החיה" כפי שמתאר אותה אונקלוס [חלק שני, מקור 2] לצד השמימי של הממשק בין העולמות האלוניים התלויים בין שמים לארץ. נקודת האיזון מוזנת כלפי השמים.

מצד שני, הנפש מושכת את הרוח כלפי מטה, אליה. כאשר מצליחה הנפש, מוקדש הכוח התקשורתי של מילותינו לסיפוק תשוקותינו הגופניות. במונחים של המאמרות שבהם נברא העולם, פירושו של דבר הוא כי מילותינו מתחברות לצד הארצי או התחתון של הממשק ומושכות את המאמרות האלוניים עצמם כלפי מטה על מנת שיתחברו לעולם הגשמי. היקום כולו שוקע לבחינה נמוכה יותר.

כעת נוכל להבין כיצד משפיע הדיבור על נשמתנו עצמה. במילים שאנו בוחרים לומר נוכל לרומם את רוחנו כלפי מעלה, או להוריד אותה ארצה. לא רק שיש לכך השפעה על נפשנו/נשמתנו; מושפע מכך היקום כולו.

ואומנם, כל אדם צריך לראות עצמו, וכתוצאה מכך את הדיבור בו הוא משתמש, כאילו גורלו של העולם תלוי בו. המעשה הבא שיעשה עשוי להביא הצלחה ואושר לעולם כולו או, חלילה, ההפך (רמב"ם, הלכות תשובה, ג:ד). בעולם הפיזי מכנים מושג זה "אפקט הפרפר": פרפר מנפנף בכנפיו בטוקיו, וגורם לירידת גשמים בניו יורק (ג'יימס גליק, Chaos – Making a New Science, עמ' 20).

התוצאות של דיבור חיובי או שלילי יכולות להדהד במרחק רב, כפי שניתן לראות בהדגמה להלן, של שתי אפשרויות שונות באותן נסיבות:

דניאל שהה מחוץ לבית בלימודים אקדמיים במשך כמעט שנה שלמה. הוא יודע שאמו מתגעגעת אליו מאוד. מצד שני, הוא נהנה מאוד בקולג', ולא היה אכפת לו להישאר שם עם חברו במשך כל חופשת הקיץ.

"שלום אמא! מה שלומך, ומה שלום אבא?" נפתחת שיחתו השבועית עם אמו.

"בסדר גמור, דניאל. אנו כל כך מצפים לשובך בעוד שבועיים בלבד!"

אוי לא. מה עכשיו... לומר לה את האמת, שהוא מעדיף להישאר עם החברים? שכל המטלות בביתו וביקורי המשפחה המושעממים דוחים אותו? או, מאחר שהתחייב לכך, לחזור ולבקר את הוריו בקיץ רק כדי שהם ירגישו טוב?

"כן, גם לי כבר אין סבלנות. אני מחכה לראות אתכם. ומה לא הייתי נותן עכשיו בשביל ארוחת ערב ביתית של אמא!"

אמו של דניאל ברקיע השביעי. יש הרבה התרגשות מעבר לקן, תוך כדי העלאת רעיונות לארוחות ערב עתידיות... הוא עשה לה את היום בפחות מארבעה משפטים. בהתרגשות רבה, היא מחייגת לאביו בעבודה.

"בני, דיברתי עם דניאל הרגע. הוא כל כך מצפה לחזור הביתה!"

"באמת?! משיב האב כלא מאמין. בפעם האחרונה שדיברנו קיבלתי הרגשה שהוא מעדיף להיות עם חבריו בקיץ, אבל הוא בטח רוצה לעשות לנו קצת נחת ולחזור הביתה. איזה יופי שיש לנו בן כזה!"

עבר זמן רב מאז שבני הרגיש שהוא אב טוב. עכשיו כשבנו הבוגר מעוניין לבוא הביתה ולקיים קשרים אתו, הוא חש הקלה ושמחה. הוחזר לו הביטחון בתפקידו כמעניק ומפרנס. "הי, מיכאל, ארוחת צהריים עליי!" הוא אומר לשותפו.

"לכבוד מה?"

"אל תשאל שאלות מיכה, אני מרגיש נדיב, אז תנצל את זה! אם אתה באמת רוצה לדעת, דניאל התקשר לומר שהוא בא הביתה בקיץ, והאמת היא שלא היינו בטוחים בזה, כך שבשבילנו זאת ממש בשורה."

"הי, באמת יש לך מזל. הבן שלי רק רוצה להישאר עם חבריו. מה עשית? אימת שלא תשלם את ההוצאות שלו אם לא יבוא הביתה?"

"בשום אופן לא, עונה בני. "הגישה הזו פועלת כמו בומרנג... אשתי ואני רק אמרנו שנשמח מאוד לראות אותו, אבל הוא בנאדם בוגר וזה תלוי בו. כשהוא יבוא, ניתן לו את המרחב שהוא זקוק לו – בלי יותר מדי מטלות בבית וכלי ביקורים משפחתיים משעממים, אם הוא לא מעוניין בהם."

מיכאל מהורהר. הוא מתחיל להרהר בשמונה עשרה שנות אבהותו. "אתה יודע... תמיד חשדתי שהייתי קשוח מדי עם אריק. ניסיתי טקטיקות קשוחות כדי לגרום לו לחזור בחופשות, אבל ככל שאני לוחץ יותר, הוא בורח יותר. אולי הגישה שלך היא הנכונה..." הוא אומר לבני.

דניאל יושב בחדרו במעונות, ונח בסופו של יום. אריק, שותפו לחדר, רץ פנימה. "דניאל אתה לא תאמין! אבא שלי התקשר. בפעם הראשונה בחיים שלי, הוא התייחס אלי כאדם בוגר. עכשיו, שהוא מאפשר לי להחליט מה אני רוצה לעשות בקיץ, אני ממש רוצה לנסוע הביתה. אתה מאמין? אין לי מושג מה גרם לו לשנות את דעתו, אבל דבר אחד בטוח – נוכל לבלות יחד בבית במשך החופש!"

על אף התרגשותו, דניאל מקדיש כמה דקות לנסות להבין מה קרה פה. הוא דיבר עם אמו בנימה חיובית על הביקור הקרב ובא, וזה שימח אותה; היא התקשרה לאביו, ואביו דיבר עם שותפו. ולבסוף, דיבר מיכאל עם אריק, חברו לחדר... המעגל נסגר. מילותיו הטובות הביאו טוב.

ואז הוא מבין: מילים מכות גלים במים, הלאה והלאה, זמן רב לאחר שהן נאמרו... הקיץ הפך בהיר יותר.

וכיצד היו פני הדברים אילו דיבר דניאל עם אמו בצורה שונה? הסיפור הבא יראה את ההבדל.

דניאל שזה מחוץ לבית בלימודים אקדמיים במשך כמעט שנה שלמה. הוא יודע שאמו מתגעגעת אליו מאוד. מצד שני, הוא נהנה מאוד בקולג', ולא היה אכפת לו להישאר שם עם חבריו במשך כל חופשת הקיץ.

"שלום אמא! מה שלומך ומה שלום אבא?" נפתחת שיחתו השבועית עם אמו.

"בסדר גמור, דניאל. אנו כל כך מצפים לשובך בעוד שבועיים בלבד!"

נכון... הם כל כך מצפים, אבל הוא ממש לא. כל המטלות בבית והביקורים המשפחתיים המשעממים הם יותר מדי. "אמא, בבקשה, אל תדברי אתי על זה עכשיו... היית מעדיף להישאר עם החבר'ה, וכל המטלות והביקורים המשפחתיים מעצבנים אותי. אני בא כי אבא אמר שאני חייב – אז השלמתי עם זה."

שתיקה מעברו השני של הקו. אמו מבינה את המסר ומסיימת את השיחה ב"להתראות" פגוע. בעצבותה, היא מרימה את שפופרת הטלפון ומחייגת לאביו.

"אל תשאל בני, דיברתי עם דניאל עכשיו. תשמע, הוא באמת לא רוצה לבוא הביתה! אני חושבת שאתה לוחץ עליו יותר מדי."

"זאת לא אשמתי!" משיב האב. "הוא כנראה רצה לבלות עם חבריו בקיץ, אבל אמרתי לו שיבוא הביתה כי את תהיי עצובה אם הוא לא יבוא!"

עבר זמן רב מאז שבני חש כי הוא אב טוב. זמן רב מדי. הוא מטיל ספק בבטחונו כנותן וכמפרנס את המשפחה.

"הי מיכאל, הבן שלך מגיע הביתה לקיץ?" שואל בני בכבוד את שותפו העסקי.

"לא. אפילו התעקשתי וסירבתי לשלם את ההוצאות שלו אם הוא לא חוזר הביתה, אבל הוא מתרחק עוד, מתלונן מיכאל. "מה לעשות?"

"תסביר לו שיש לו תפקידים לעשות בבית, ושהמשפחה המורחבת רוצה לראות אותו. תגיד לי, אין לילדים האלה שום תחושת אחריות?"

דניאל יושב בחדרו בפנימיה, נח מעמל היום, ושותפו נכנס בעצבנות. "דניאל, אל תשאל! אבא שלי התקשר. הוא מתייחס אלי כאילו שאני ילד. עכשיו הוא אומר שאני חייב לבוא הביתה, למלא תפקידים ולבקר את הדודים – כאילו לא מספיק שהוא מסרב לשלם את ההוצאות שלי. תשכח מזה חבר, אני אשאר כאן ואעבוד בקיץ. כנראה לא ניפגש בבית בחופש."

על אף האכזבה של דניאל, הוא מקדיש כמה דקות לנסות להבין מה קרה פה. הוא דיבר עם אמו על ביקורו הצפוי בנימה שלילית, וציער אותה. היא התקשרה לאביו, והוא דיבר עם שותפו, מיכאל. ולבסוף, מיכאל דיבר עם בנו אריק, שותפו לחדר. המעגל נסגר. מילותיו הפוגעות הכו גלים שליליים...

נקודות לסיכום החלק השלישי:

☞ החלק הרוחני של האדם מתחלק לשלוש בחינות:

נפש: זוהי הבחינה הנמוכה ביותר של החלק הרוחני והיא הקרובה ביותר לפיזי. היא מאפשרת את התנועה הפיזית של אברינו, שולטת בתהליכים הפיזיולוגיים שלנו, והיא גם המקור לתת-המודע האנושי.

רוח: זאת הבחינה האמצעית, והיא הרמה שבה אנו מודעים לחלוטין, ונותנת לנו את תחושת ה"אני" שלנו. זהו מקורו של כוח הדיבור.

נשמה: זוהי הבחינה הגבוהה ביותר של החלק הרוחני שבנו, הממוקמת בתוך המוח, והיא מעבר למודע. זהו מקור חוכמתנו והבנתנו.

☞ הן הנשמה (ההיבט הרוחני) והן הנפש (ההיבט הגשמי) מנסות כל אחת למשוך את הרוח לכיוונה. רוחו של האדם תנוע כלפי

מעלה או כלפי מטה, בהתאם לאופן שבו ינצל כוחה של הרוח את הדיבור. מילותיו של האדם משפיעות על עצמו ועל העולם כולו – לחיוב או לשלילה.

חלק רביעי: מילותינו משפיעות על התחדשותה של הבריאה

בחלק הראשון למדנו כיצד בונים מאמריו של הקב"ה את העולם ומקיימים אותו. בחלק השני ובחלק השלישי למדנו כיצד הדיבור הוא ייחודו של האדם, ובדיבור קיימת היכולת להתחבר לאלוקים באמצעות נשמתנו או, לחילופין, להתרחק ממנו.

כעת נחקור את הפוטנציאל העצום הקיים בכל אדם להשתמש במילותיו כדי להתחבר לה' ולתרום לאבני הבניין של הבריאה.

קיים הבדל בין שיחות סתמיות שבהן דן האדם באירועי היום יום, לבין דיבורים לצרכי מצווה או לצורך לימוד תורה או תפילה. דיבורים מן הסוג האחרון מעניקים לדיבור כוח עילאי. במקור הבא, נתאר כיצד "מתחברות" מילותיו של האדם למילותיו של ה' בבניית העולם.

1. הרב חיים מוולוז'ין, "נפש החיים" ב:י – המילים של תפילותינו בונות "עולמות עליונים", וכך אנו שותפים לה' בבניית העולם.

... כי כל תיבה מהתפילה, או של איזה ברכה, היא העולה למעלה מעלה על ידי מארי קלין וגדפין דנטלין לה (מלאכים הלוקחים אותה), לפעול פעולתה בשרשה העליון המיוחד לה, והוא נעשה בזה כביכול שְׁתַּפּוּ של יוצר בראשית, לבנות ולנטוע כמה וכמה עולמות ... ולכן קראו רז"ל את ענין תפילה, "דברים העומדים ברומו של עולם" (ברכות ו:). הינו, שהדברים עצמם, הם תיבות התפילה, עומדים ברום העולמות.

במקור הבא, נרחיב את דברינו על הדרך שבה משנים דברי תורה ותפילה את העולם.

2. הרב נתן וייס, Word Power, פרשת מסעי (aish.com) – מילות התפילה אינן "משכנעות" את ה', אלא באופן ישיר בונות את העולם מחדש, וכן הדבר לגבי דברי תורה.

אנו רגילים לחשוב כי כוחה של התפילה הוא מעין כוח שכנוע. כאשר אנו מתפללים, אנו "משכנעים" את האלוקים לשנות את העולם למעננו באמצעות שימוש בכוחותיו; אין התפילות שלנו משנות את העולם עצמו; הן משכנעות את ה' לשנות אותו. "נפש החיים" [במקור הקודם] מסביר כי רושם זה מוטעה. הוא מדגיש כי לא רק שה' ברא את העולם במאמרות שנאמרו בבריאה; כל שינוי בעולם שנברא צריך להתרחש באמצעות מאמרות אלו.

כאשר מורכבות התפילות שלנו ממילים קדושות שבכוחן להתחבר למאמרות בהם נברא העולם ... [ה' מאפשר לנו] לשנות את העולם....

בדברי תורה קיים כוח גדול אף יותר. כתוב בזוהר כי הקב"ה הסתכל בעולם וברא את התורה (תרומה קסא). מילות הבריאה שאותן אמר ה', התלויות ומקיימות אותנו, הן האריזה של הרעיונות המופיעים בתורה. כאשר יוצאים דברי תורה חדשים מפייהן של שפתיים אנושיות טהורות, מתרחב המאגר של מחשבות הבריאה שניתן להביע במילים.

רעיונות ומושגים חדשים אלו משנים את המילים שמאחורי הבריאה ומחדירים במילים הישנות רבדי משמעות חדשים; רעיונות חדשים של הבריאה מיתרגמים ליכולת ליצור עולמות חדשים לחלוטין. עולמות חדשים אלו נחשבים יצירות של

האדם ולא של אלוקים, כי דברי התורה של האדם עצמו נתנו את ההשראה להיווצרותם. העולמות החדשים הללו הם עולמות שיצרנו בעצמנו. אנו נשכון בעולמות חדשים אלו בשלב הקיום הידוע בשמו "העולם הבא". העולם הבא אינו קיים עד שאנו יוצרים אותו [באמצעות לימוד תורה וקיום מצוות].

(ראה סדרת שיעורי-מורשה על העולם הבא.)

במקור הבא, אנו לומדים כי יש אפשרות שאפילו שיחה רגילה תצטרף למאמרות הבריאה של ה', כאשר נזהר האדם לדבר כראוי ולהימנע מדיבורים אסורים.

3. הרב שמואל בורנשטיין, "שם משמואל", פרשת מטות תר"ע – בפיו של האדם טמון הפוטנציאל להיות כלי קודש במקדש: כל דבר שנכנס לתוכו מתקדש.

... עפ"י דברי רבינו יונה דמי ששומר פיו ולשונו נעשה פיו כלי שרת, ע"כ כמו שכלי שרת מקדש את המנחה הניתנת לתוכו, כן הדיבור היוצא מפיו הוא קדוש ובכך יכול לקדש את הדבר.

רבינו יונה משווה את פיו של האדם, השומר את לשונו, לגביע קדוש במקדש. במקדש, אסור היה להשתמש בכלים רגילים לשם הקרבת הקורבנות. בטרם ניתן היה להשתמש בכלי לצורך עבודת המקדש, היה צורך לקדשו, לטובלו ולפעמים אף למושחו.

4. הרב נתן וייס, Word Power, פרשת מסעי (aish.com) – במילים היוצאות מפה קדוש יש הכוח לחבר בין הדובר לבין מאמרות הבריאה, שם מקור קיומו של העולם.

ברור המשל של רבנו יונה [במקור הקודם]. כשם שיש להגיש דברי קודש בתוך כלי קודש, כך חייבות מילים קדושות לצאת מפיות קדושים.

המעשים הקדושים ביותר שלנו של עבודת ה', לימוד תורה ותפילה, נעשים באמצעות דיבור. מילים אלו הן הקורבן של הרוח, והן מיועדות למטרה זהה למטרת קורבנות המקדש. בשעתו, הקורבנות במקדש חיברו אותנו לה' על ידי מיוזוג כוח החיים האנושי עם כוח החיים של בעל החיים, אשר נשלח חזרה לה' על מזבח. דברי התורה והתפילה שאנו מוציאים מפיו מחברים אותנו לה' בכך שאנו ממוזגים את דברינו עם מילותיו הקדושות התלויות מעל השמים ומעניקות את מקור כל ההוויה. הכוח המחבר הוא המילים הקדושות עצמן.

וכן, מאחר שהיבטים להקריב מילים קדושות בתוך כלים קדושים על מנת שיתקבלו, נצטוונו להימנע מצורות שליליות של דיבור, במיוחד לשון הרע. פיו של האדם הוא כלי קדוש רק כל עוד לא נטמא על ידי מילים טמאות. פה קדוש אינו מסוגל לסבול מילים המדוברות מתוך שנאה או כעס, מילים של חוסר הרמוניה, או מילים המביעות תאוה וגסות-רוח.

כאשר מתלכך הפה האנושי במילים כאלה, הוא מאבד את קדושתו וכבר אינו נחשב כלי קודש. מילים היוצאות מפה כזה מחוללות על ידי מילים רעות ונדחות כאשר הן מבקשות להתמוזג עם המאמרות בהם נברא העולם. אפילו מילים של תורה ושל תפילה מאבדות את היעילות שלהן כאשר הן ארוזות בעטיפות מוכתמות. אין הן מסוגלות להתעופף כלפי מעלה ולחבר עצמן לממשק של המאמרות בהם נברא העולם, משום שהכתם השלילי שדבק בהם בגלל הכלי "המלוכלך" שממנו הן יוצאות הופך אותן לבלתי ראויות...

לפי דין תורה, כלי קודש הם בעלי כוחות כמעט מאגיים. לכלי הקודש במקדש היה הכוח לקדש כל מה שנמוזג לתוכם. חומרים בלתי קדושים שינו את עורם והפכו להיות קדושים אוטומטית, בכל המובנים, רק משום שהוחזקו בכלי קודש. כמו כן, בדימוי של רבינו יונה [כמו במקור הקודם], כאשר הפה הוא כלי קודש, אפילו מילים רגילות יום-יומיות היוצאות ממנו מתקדשות מיד, ואוטומטית מחברות את הדובר עם המאמרות שבהם נברא העולם והם מקור ההוויה.

נקודות לסיכום החלק הרביעי:

- מילים של תפילה ותורה בונות את העולם מחדש. הכיצד? אין לומר שיש צורך לשכנע את ה' להשתמש בכוחו כדי לשנות את העולם. מילותינו עולות לעולמות עליונים והקב"ה מאפשר להן לשנות את הבריאה. בדרך זו אנו הופכים להיות שותפים לה' בבריאה.
- בנוסף לכך, כשם שכלי הקודש במקדש מקדשים את החומרים המוכנסים לתוכם, לפיו של האדם יש כוח זהה. אם הוא משתמש בפיו בצורה נכונה, אפילו דיבורו היום יומי יהפוך להיות חלק מן המאמרות שבהם נברא העולם וישנה את היקום.

חלק חמישי: בכוח המילים לשנות את הזמן, את מציאותם של האנשים, ואת מציאותם של החפצים

לא רק שבכוחן של המילים שלנו לחבר אותנו עם המאמרות שבהם נברא העולם ובכך לקיים את העולם ולבנות את העולם הבא שלנו; בכוחן אף להשפיע על אופיים של הזמן, של האנשים ושל החפצים. למשל, עד לחורבן המקדש, קבעה הצהרה מילולית, המבוססת על עדות, את ראשיתו של החודש ומתוך כך את תאריכיהם של חגי ישראל. ברכה הנאמרת בחתונה יהודית הופכת את בני הזוג מקודשים בלעדית זה לזו. בכוחו של נדר להחזיר בחפץ מעמד של קדושה האוסר את השימוש בו.

פרק א. זמן – קביעת הלוח היהודי

עד לחורבן בית המקדש, קבעה עדותם של עדים את הלוח החודשי, ומתוך כך את תאריכיהם של חגי ישראל. על אף שדרך זו הופסקה לאחר חורבן המקדש, ותוקן לוח קבוע, הפוטנציאל לקביעה כזאת עדיין קיים, על אף שאיננו מסוגלים לממשו.

1. ויקרא כג:א-ב – ה' אומר לעם ישראל "לקרוא מקראי קדש" במהלך השנה.

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי... אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:

חשוב לציין כי הפסוק האחרון במקור הקודם הוא חלק מן הקידוש שאומרים על היין בבוקרם של החגים. המקור הבא מתאר כיצד התבצע קידוש הזמן.

2. משנה, ראש השנה ב:ה-ז – קידוש החודש, בדיבור, הוא אשר קבע מתי יחולו מקראי הקודש.

חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת, ולשם כל העדים מתכנסים, ובית דין בודקין אותם שם...

כיצד בודקין את העדים? זוג שבא ראשון בודקין אותו ראשון ומכניסין את הגדול שבהן ואומרים לו: "אמור כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה?" ... ואחר כך היו מכניסים את השני ובודקין אותו. אם נמצאו דבריהם מכוונים עדותן קיימת...

ראש בית דין אומר: "מקודש"! וכל העם עונין אחריו "מקודש, מקודש"!

הכרזתו של ראש בית הדין "מקודש" היא אשר גורמת לראש חודש לחול. קריאה זו, אם כן, קובעת מתי יחולו החגים.

פרק ב. אנשים – יצירת נישואין

1. מסכת כלה א:א – אמירת שבע הברכות משלימה את האיחוד הרוחני של הזוג בברית נישואין.

כלה בלא ברכה אסורה לבעלה.

2. הרב יצחק ברקוביץ, "חפץ חיים: Lesson a Day", עמ' 26 – המילים של שבע הברכות משלימות את החיבור בין בעל לאישה.

באמצעות המילים, בכוחו של האדם להוריד קדושה לארץ... אמירתן של 121 מילים היא החלק העיקרי של יצירת החיבור הקדוש של נישואין בין גבר לאישה.

פרק ג. חפצים – המושג נדר

הרעיון של נדר עשוי להיות מוכר מתפילת "כל נדרי" שאותה אנו אומרים בערב יום הכיפורים. בתפילה זו אנו מבטלים כל נדר שקיבלנו על עצמנו במהלך השנה החולפת. (ראה שיעור-מורשה על יום כיפור). במקור הבא נחקור את כוחו של הנדר לשנות את מעמדו של חפץ כלשהו.

1. במדבר ל:ב-ג – המקור של הנדר והמקור לכך שאין להפר אותו.

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאִשֵׁי הַמַּטּוֹת לֵבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'. אִישׁ כִּי יָדַר נֶדֶר לַה' אוּ הִשְׁבַּע שְׁבַעַה לְאִסֵּר אֶסֶר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כִּכְלָ הִצִּיא מִפִּי יַעֲשֶׂה:

2. הרב נתן וייס, Word Power, פרשת מסעי, (aish.com) – מילים המובעות כנדר לא רק יוצרות מחויבות מוסרית לקיים אותן; יש בכוחן לשנות את המציאות עצמה. הכיצד?

הפסוק [לעיל] מציג את דין התורה של נדר, תופעה שאין לה אחר ורע בעולם הכללי. הבה ננסה להעביר את טעמו של הנדר באמצעות התבוננות בדוגמה קלאסית. אם אומר האדם, "תפוחים אסורים עליי כשם שאסורים עליי מאכלות אחרים", ייאסרו עליו התפוחים, על פי דין תורה, כמו בשר חזיר; אם הוא עובר על נדרו ואוכל תפוח, חמורה העברה כמו אכילת חזיר, והוא עלול להיענש באותו העונש.

כוחו של הנדר כה גדול עד שהוא גובר על החובה לקיים מצוות אחרות של תורה. אם מנוסח הנדר בצורה מסוימת, אדם הנודר כי אסור לו לשבת בסוכה אינו רשאי לשבת בסוכה אפילו בחג הסוכות; כוחו של האיסור הגלום בנדרו גובר על מצוות התורה המחייבת אותו לשבת בסוכה [משנה, נדרים ב:ב].

תופעת הנדר מציגה רעיון חדש: לא זו בלבד שהמילים יוצרות מחויבות מוסרית לקיים אותן, יש בהן גם הכוח לשנות את המציאות עצמה. החפץ שכלפיו נדרו הופך להיות מאכל אסור כמו חזיר. יתרה מזאת: תופעה כזו אינה מוגבלת לאדם הנודר; לנדר יש כוח להשפיע על הזולת.

לפי הלכות נדרים, בידי הכוח להפוך את התפוחים שלי לחפצים אסורים אף עבור יהודים אחרים בכך שאנסח את הנדר שלי לגבי אכילת תפוחים באופן האוסר אותם אף על הזולת. ובכן, ברור שאין קשר בין נדר לבין קיום הבטחות; אין שום דרך שבה הבטחה תוכל לחייב מאן דהוא מלבד את עצמי. העיקרון הוא כזה: נדר הופך את החפץ שכלפיו נודרים לדבר אסור. מילות הנדר הן בעלות מציאות מוחשית אשר קושרת אותן לחפצים שאליהם מתייחס הנדר ומשנה את אופיים המהותי.

3. שם - אם יש למילים הכוח לשנות את העולם, קל וחומר שיש להן הכוח לשנות את מעמדן של חפצים מסוימים.

מאיזה מקור מפיקות המילים כוח כה רב? התפיסה המצויה השלטת בעולם לגבי כוחן של מילים מודגמת על ידי פתגמים כגון: "מילים הן זולות", או הפתגם האנגלי, "מקלות ואבנים עלולים לשבור את עצמותי, אך מילים אינן מסוגלות לפגוע בי". הרעיון כי "העט חזק מן החרב" אינו מתייחס לכוחן של מילים כשלעצמן, אלא מתייחס לרעיונות שאותם מעבירות המילים; המילים עצמן הן רק הבל-פה. האם נוכל להבין כיצד מקבלות המילים כוח חזק כל כך? אם בכוחן של מילים אנושיות לעצב מחדש את העולם [כפי שראינו בחלק הקודם], יש להן הכוח לשנות חפצים רגילים ולאסור את השימוש בחפץ בכך שמשרים עליו קדושה מיוחדת....

על אף שנושא זה נידון בשיעור שיוחד לכך, חשוב לציין ביטוי נוסף לכוחן של המילים – מושג הברכה לפני האכילה, שפעולתה הפוכה מפעולתו של הנדר. בניגוד לנדר, הנותן בחפץ מעמד של קדושה ואוסר חפץ זה על האדם, ברכה טרם האכילה הופכת את האוכל הנתון מ"תחום שיפוטו" של ה' ל"תחום שיפוטו" של האדם. (ראה שיעור-מורשה על ברכות).

נסיים את השיעור במסר המופק מן הנדר הנוגע לדיבורנו בכלל: מדוע אנו מתחילים את יום הכיפורים, היום הקדוש ביותר בשנה, באמירת "כל נדרי" לסיים זה יש משמעות רבה לגבי השיעור כולו.

4. מחזור ליום כיפורים, הוצאת ארסקרול, עמ' 52 – מדוע אנו אומרים "כל נדרי" בסמוך לכניסת יום כיפור?

תפילת "כל נדרי" מדגישה כלפינו את החומרה היתרה שמייחסת התורה לא רק לנדרים ושבועות פורמליים, אלא למושג הכללי שעל האדם לעמוד בדיבורו... כתוצאה מכך, כאשר אין אנו מקדימים לתפילות יום הכיפורים שלנו בקשות סליחה, אלא הצהרה לגבי נדרים, אנו מזכירים לעצמנו את החשיבות שבעמידה מדוקדקת בכל המחויבויות שלנו. לכן אנו פותחים את יום הכיפורים בהכרה בקדושה החלה על דיבורו של היהודי.

החשיבות של עמידה בדיבור תיבחן עוד בשיעור "כוחו המדהים של הדיבור, חלק ג'".

נקודות לסיכום החלק החמישי:

- ☞ בכוחו של דיבורנו לשנות את הזמן, האנשים והחפצים. למשל:
- ☞ זמן – הכרזה מילולית של ראש בית הדין בירושלים קבעה את ראשיתו של החודש ומתוך כך את התאריכים של הימים המקודשים לעם ישראל.
- ☞ אנשים – אמירתן של 121 מילים מהווה חלק עיקרי ביצירת הקשר הקדוש בין גבר לבין אישה.
- ☞ חפצים – ההשפעה הקוסמית של מילותינו ניכרת אף בקנה מידה קטן יותר. למשל, בכוחן של מילים הנאמרות כנדר להפוך חפץ רגיל לאסור על כל העולם, כשם שאסור לאכול חזיר. אין הנדר מהווה מחויבות מוסרית לעמידה בדיבור בלבד, יש בו גם הכוח לשנות את המציאות עצמה.

סיכום השיעור:

בתמונה הכללית, האם המילים שאנו אומרים משמעותיות באמת – או שהן "דיבורים בעלמא"?

במילותיו של האדם טמונים כוחות כמעט קוסמיים לעצב את העולם, כשם שה' ברא את העולם במאמרו. במילותינו אף טמון הכוח לשנות את המציאות של הזמן, של האנשים ושל החפצים! מתוך מחשבה זו, נוכל להבין מדוע ביהדות מיוחסת חשיבות כה גדולה לשמירת הלשון.

מדוע רק לבני האדם ניתנה יכולת הדיבור?

מנקודת מבט פיזית, יש לאדם גוף כמו לכל בעל חיים. אך יש לו נפש ייחודית המתקשרת למקורה האלוקי. נפש זו מאפשרת לאדם לדבר. דיבור הוא ביטוי למהותו של האדם, משום שהוא מחבר בין נשמתו (שהוא מקור הרעיונות שלו) לבין גופו (פיו, שהוא כלי הביטוי שלו).

מהו הקשר בין הדיבור לבין הנפש?

בחלקו הרוחני של האדם יש שלוש בחינות; הדיבור נובע מן הבחינה האמצעית המכונה "רוח". הרוח מעניקה לנו את תחושת העצמיות שלנו; באפשרותה להתעלות על ידי הבעתן של מילים המתקשרות לנשמה (הבחינה הגבוהה ביותר של החלק הרוחני), או לרדת לרמות של הנפש (השולטת על התהליכים הפיזיים של הגוף).

מה הקשר בין הדיבור לבין בריאת העולם וקיומו המתמשך?

העולם נברא במאמרות של ה' בבריאה – למשל "ויאמר ה' יהי אור". מילים אלו הן אבני הבניין של הבריאה. עובדה זו רמוזה מכך שהמילה "דבר" היא גם דיבור, אמירה, וגם חפץ. מראשיתה של הבריאה ועד לרגע זה, מקיים דבר ה' את כל העולם.

כיצד משנה הדיבור את מציאותם של החפצים, של האנשים ואפילו של הזמן?

מילים של תורה ותפילה בונות מחדש את העולם. כיצד? אין זאת ש"משכנעים" את ה' לשנות את העולם בכוחו. מילותינו עולות לעולמות עליונים והקב"ה מאפשר להן לשנות את הבריאה. בדרך זו אנו הופכים להיות שותפים לה' במעשה בראשית. אם יש למילים כוח לעצב מחדש את העולם, קל וחומר שיש בהן כוח לשנות את מעמדם של החפצים, של האנשים ושל הזמן.

מקורות מומלצים לעיון נוסף

חלק שני:

רמח"ל (רבי חיים משה לוצאטו), "דרך ה'" א:ג:ב – האדם מורכב מגוף ונפש המושכים אותו כל העת בכיוונים נגדיים. מורכבות זו מאפשרת לאדם את הבחירה החופשית.

"חידושי אגדות", ערכים טו., דיבור המתחיל "נמצא האומר".

חלק שלישי:

הרב בן ציון אפשטיין, ספר נפש החיים א:יד, פסקה ח (הקדמות ושערים) – הרוח תוכל לנטות כלפי מעלה אל הנשמה או כלפי מטה אל הנפש.

בראשית רבה יד:ט – "חמשה שמות נקראו לה, נפש רוח נשמה יחידה חיה".